

Др МИЛОРАД БОЖИЋ,
ванредни професор Правног факултета у Нишу

ЕЛЕМЕНТИ НОВОГ ПРИВРЕДНОГ СИСТЕМА ЈУГОСЛАВИЈЕ

Привредни систем као израз друштвено-економских односа има посебан значај за материјални развој друштва, конкретније, за развој производних снага и функционисање привреде у свакој земљи посебно. Основе и карактеристике привредног система нису једном за увек дати већ подлежу променама које имају за циљ да привредни систем стално чине делотворним са становишта његовог утицаја на развој привреде и њено функционисање. Промене у привредном систему настају као неопходност његовог усклађивања са променама у друштвено-економским односима и степену развоја производних снага. С обзиром да се друштвено-економски односи и производне снаге налазе у сталном развоју, то и привредни систем подлеже сталним променама којима се потпуније изражавају друштвено-економски односи (промене у њима), и ниво и проблематика развоја привреде. Величина и интензитет промена у привредном систему условљени су величином и квалитетом промена које се врше у области друштвено-економских односа. Реформски захвати у тој области нужно за собом повлаче реформу привредног система. То значи да се таквим реформама врши раскид са дотадашњим решењима у привредном систему и изграђује нов привредни систем са новим карактеристикама. Какав ће тај раскид бити и какав однос између старог и новог привредног система (са становишта њихових карактеристика), зависи од величине и дубине реформских захвата који се врше у односу на постојеће друштвено-економске односе у конкретној земљи.

Реформске промене које Југославија спроводи у свом политичком систему значе практично промену друштвено-економских односа што изазива и промене у привредном систему. Изградња новог привредног система полази од тих промена, али и од нужности да се превазиђе стање економске кризе у коме се земља већ друго налази. У процесу те изградње настаје нови привредни систем од кога се очекује да ће створити услове за покретање развојних процеса у привреди, а њено функционисање учинити економски и друштвено ефикаснијим. Настајање и примену новог привредног система треба схватити као процес који захтева време и друштвене напоре. Налазимо се у фази када смо већ закорачили у изградњу новог привредног система, када имамо дефинисане основне правце и већину елемена-

та његових промена, али још смо далеко од његовог целовитог институционалног заокруживања и, нарочито, практичних резултата његове примене. Задатак овог прилога јесте да укаже на основне елементе новог привредног система кога изграђујемо имајући у виду фазу његових промена у којој се налазимо.

I

Југославија је у свом досадашњем друштвеном и привредном развоју често приступала крупнијим променама у привредном систему настојећи да дефинише такав привредни систем који би изразио специфичност њених друштвених односа и који би био прилагођен степену развоја њених производних снага. Доказ томе су честе промене Устава земље са којима су, по правилу, настајале нове фазе у развоју привредног система. Свака од тих фаза има посебне карактеристике којима се изражава суштина друштвених односа који су се у њима развијали, али и исказују специфичан начин регулације процеса друштвене репродукције и говоре о глобалним друштвеним циљевима које је требало у њима остварити. У свим тим променама посебно су наглашаване специфичности развоја друштвених односа везане за развој социјалистичког самоуправљања. На тај начин занемариван је универзални облик организације економског живота друштва који се развијао задњих деценија у свету, а који се заснива на тржишту, економској мотивацији, робној производњи, конкуренцији, међународној економској сарадњи итд. Честе промене привредног система чиниле су га извором нестабилности југословенске привреде јер се њима често мењала организациона структура привреде, начин и механизми њеног функционисања, начин исказивања резултата пословања, инструменти расподеле, овлашћења привредних и државних субјеката и др. Из такве нестабилности ређали су се негативни утицаји на резултате њеног пословања и развоја који су могли бити далеко повољнији и бољи да је привреда имала стабилније и економски рационалније привредносистемско окружење.

У својој претходној фази привредни систем Југославије био је заснован на систему удруженог рада као специфичном изразу социјалистичког самоуправљања. Као што је познато, такав систем није обезбедио неопходан ниво ефикасности привредног и друштвеног развоја јер је драстично занемаривао универзалне токове материјалног и друштвеног развоја који су се одвијали у свету. Решења која је он садржавао су непосредни узрок економске кризе у Југославији. Раскид са таквим решењима у привредном систему није нимало једноставан и лак посао, без обзира на његову контрапродуктивну улогу у материјалном развоју друштва. Изгледа да је било неопходно да економска и друштвена криза у нас потрају читаву деценију, да исполе све своје последице, да би се у друштву створили услови да се такав систем почне радикално мењати.¹⁾ Тек са друштвеном и прив-

¹⁾ Још на почетку друштвене и економске кризе у Југославији, у Полазним основама Дугорочног програма економске стабилизације које су усвојене

редном реформом на самом крају осамдесетих година, почиње процес конципирања новог привредног система, односно радикалнији раскид са постојећим привредним системом.

Започети реформски захвати у друштвено-економске односе и привредни живот земље, по дубини и величини промена, представљају до сада највеће промене у пракси њиховог развоја од периода спровођења социјалистичке револуције. Суштина тих промена јесте у мењању својинских односа у друштву и развоју тржишне привреде са свим њеним елементима и карактеристикама. Са економског становишта, њихов циљ јесте стварање новог друштвеног и привредносистемског окружења које ће омогућити ефикасније функционисање привреде, њен бржи развој и увођење економских критеријума понашања у све фазе процеса друштвене репродукције. Ради се о променама којима се ослобађају креативне и стваралачке снаге друштва — њихово укључивање у развојне токове привреде, које на принципима међусобне конкуренције иницијатива, знања, капитала и способности стварају материјална добра и врше услуге у сопственом и друштвеном интересу.

Развој концепта тржишне привреде подразумева изградњу новог привредног система и нову улогу економске политике. Дакле, не ради се о поправкама или преправкама постојећег привредног система, какав је био случај у неким привредним реформама које смо спроводили у прошлости нашега развоја, већ о сасвим новом систему, са новим карактеристикама. Управо по тим карактеристикама, он треба да се приближи привредним системима земаља које већ развијају тржишну привреду и у којима таква привреда даје конкретне резултате. У том погледу превазилази се заблуда о специфичностима нашег друштвеног развоја, самим тим и привредног система, која је представљала велику сметњу радикалнијем мењању привредног система у прошлости. Тиме се омогућује да Југославија развија и продубљује све облике економских односа са иностранством чиме обезбеђује већи утицај међународног економског окружења на свој привредни развој. Позитивни ефекти из тог окружења могу значајно да утичу на квалитет економије и динамику развоја њене привреде.

Реформом привредног система, у складу са одређењем за развој тржишне привреде, задире се у област својинских односа у правцу њиховог мењања, другачије се дефинишу привредни субјекти — њихов положај, мотив привређивања, критеријуми и начин вредновања њихове пословне и развојне активности; мења се положај радне снаге увођењем тржишта рада, итд. Све те промене значе новине у систему али, истовремено, потискивање старих привредносистемских решења па и схватање економије и привредног развоја уопште. Процес напуштања старог и дефинисање нових решења и њихове приме-

1982. године, решења у тадашњем привредном систему означена су као један од главних узрока кризе. Међутим, друштвена активност на његовој радикалној промени следи тек крајем 1988. године. У међувремену траје сукоб старих и нових схватања који је блокирао све напоре да се привредни систем радикално мења и у коме је изгубљено драгоцено време и плаћена висока цена изражена у стагнацији привредног развоја земље.

не, захтева време; подразумева друштвене напоре али и очекиване отпоре, утолико пре што се промене у привредном систему врше у условима економске кризе која пуни деценију свог трајања. Олакшавајућа је околност што се од тих промена и њихових конкретних ефеката очекује излазак из економске кризе и покретање развојних процеса у привреди. Зато изградња новог и целовитог заокруженог привредног система представља сложен посао који није могуће завршити у кратком временском периоду нарочито ако, поред реченог, имамо у виду и политичке односе у земљи и начин одлучивања о тим променама у коме разлике у ставовима република и покрајина на нивоу федерације долазе до пуног изражаја.

II

Радикалнија реформа привредног система Југославије започета је Амандманима на Устав СФРЈ донетим 1988. године и низом привредносистемских закона усвојених 1988., 1989. и 1990. године. Тим променама привредни систем добија нове карактеристике које га битно разликују у односу на његове раније фазе развоја, посебно у односу на фазу која им претходи. Међутим, започета изградња новог привредног система није до краја изведена тако да у нормативном и институционалном делу садашњи привредни систем има хибридан карактер. Он у себи садржи елементе решења из његове претходне фазе, јер Устав земље из 1974. године у целини није промењен, а на снази су и бројне одредбе Закона о удруженом раду из 1976. године. Тако да садашње карактеристике привредног система у својим неким елементима изражавају опште интенције и правце промена без њиховог утемељења и разраде у законским прописима и привредносистемској пракси. Зато и не говоримо о карактеристикама новог привредног система већ о елементима тих карактеристика, покушавајући да назначимо главне правце промена у привредном систему, остањајући се на онај његов део који је већ нормативно дефинисан.

1. Плурализам својинских односа означава равноправан третман свих облика својине у друштву: друштвене, приватне, задружне и мешовите.²⁾ Прокламовања равноправности ових облика својине означава крупне промене основа привредног и политичког система у односу на њихове основе у ранијим фазама развоја друштвених односа када су се они развијали на основама државне, односно друштвене својине уз велика ограничења афирмације осталих облика својине, посебно приватне. Плурализмом својинских односа укида се монопол друштвене својине који је највећим делом условљавао њену

²⁾ Намерно не помињемо државни облик својине јер и садашња привредносистемска решења то не чине. Међутим, реално у привредном и друштвеном животу она постоји нарочито у оном делу где држава располаже средствима за остваривање својих класичних функција. У Нацрту Амандмана на Устав СФРЈ, у Амандману 50, поред наведених облика својине, помиње се и државна својина, па је реално очекивати да ћемо у будућем привредном систему имати и државну својину као равноправни облик својине са већ наведеним облицима.

економску неефикасност у привредном и друштвеном животу. У новим условима она тај монопол постепено губи, што значи да своју позицију, и своје опстајање као облика својине, мора да остварује у конкуренцији са другим облицима својине. Да би у томе успела неопходно је да она сама претрпи крупне промене. У тим променама неопходно је одредити титулара друштвене својине и решити проблем сношења економског ризика у пословању средствима у друштвеној својини у условима тржишне привреде. Све су гласнији захтева за реприватизацијом дела, а по неким ставовима и целокупне, друштвене својине јер се показало да у многим секторима, оваква како је дефинисана Уставом из 1974. године, не може опстати у новим условима. У том правцу привредни систем се још увек дограђује, а један од првих и врло значајних закона у тој области, јесте Закон о промету и располагању друштвеним капиталом, који је усвојен крајем 1989. године. Њиме се чини први корак у правцу претварања друштвене својине у друштвени капитал што је претпоставка развоју тржишне привреде и повећања економске ефикасности употребе средстава у друштвеној својини.

2. Робно-новчани карактер привреде чини, такође, битну карактеристику нашег привредног система. Он подразумева да привредна предузећа, у систему високоразвијене друштвене поделе рада, производе производе и обављају услуге за тржиште. Рад уложен у производњу тих производа и услуга тек се у размени на тржишту потврђује као друштвено потребан рад. У вредности на тржишту реализоване робе садржана је пренета и новостворена вредност чија је конкретна величина, конкретног предузећа, условљена деловањем економских закона. Из ње се надокнађују утрошене вредности у производњи и обезбеђује алиментирање свих облика друштвене потрошње. Робни и новчани токови чине основу процеса друштвене репродукције у свим његовим фазама. Робна производња јесте општа карактеристика савременог света па је са тог становишта опште цивилизацијско достигнуће, чија примена и уважавање су неопходни и у нашем привредном систему, утолико пре, ако имамо у виду неопходност економског и друштвеног отварања Југославије према свету и, уопште, међузависност земаља у савременом свету у друштвеном и економском погледу.

3. Тржишни механизам регулisaња односа у процесу друштвене репродукције произилази из робно-новчаног карактера привреде и с њим чини међусобно зависну целину. На садашњем степену развоја производних снага он представља ефикасан механизам регулisaња односа у тој репродукцији. На тржишту делују економски закони и конкуренција који објективно присиљавају економске субјекте на економски рационално понашање ослобођајући њихову стваралачку иницијативу у пословању и развоју. За разлику од ранијих фаза развоја нашег привредног система у којима је деловање тржишта ограничавано и спутавано разним административним мерама, у овој фази оно доживљава своју пуну афирмацију. Оријентација на развој тржишне привреде значи афирмацију комплексног тржишта што по-

дразумева постојање тржишта роба, тржишта капитала и тржишта рада. У претходним фазама развоја привредног система само је делимично развијано тржиште роба, док су се тржиште капитала и рада сматрали несвојственим социјалистичком самоуправном привредном систему. Увођење ова два тржишта у наш привредни систем (поред тржишта роба), изражава промене у својинским односима и мења положај радне снаге у друштвеној репродукцији. Међутим, по природи свога деловања комплексно тржиште носи читав низ противуречности и недостатака у регулисању односа у процесу репродукције, па због тога у нашем, као и у привредним системима других земаља са тржишном привредом, оно не може бити једини регулатор тих односа. Оно је то било само у фази развоја либералног капитализма, па и тада су многа питања друштвено-економског живота — која су од значаја за друштвену репродукцију, бивала друштвено регулисана.

4. Предузеће као самостални привредни субјект представља израз нове филозофије и праксе развоја нашег привредног система али, истовремено, и повратак неким ранијим моделима организовања привреде уз битно измењен друштвени положај предузећа. Оно се формира и функционише као друштвени, економски, пословни и организациони субјект са средствима у друштвеној, приватној, задружној и мешовитим облицима својине. Афирмација предузећа саставни је део афирмације тржишта и као такво оно представља, пре свега, основни привредни субјект који има пуну самосталност у пословању и развоју коју остварује у тржишним условима привређивања. Основ пословања предузећа чини капитал и предузетништво. Капитал изражава својинске односе над средствима за производњу којима предузеће послује и представља ефикасан механизам њиховог коришћења и увећавања у условима тржишне привреде. Предузетништво, пак, представља начин пословања и организовања предузећа у коме постоји висок степен самосталности и одговорности пословних руководилаца (директора, менаџера и др.). У њиховом раду долази до изражаја знање, иницијатива и способност да се пословање предузећа успешно одвија у складу са захтевима тржишта. За разлику од решења у ранијем привредном систему, у новом се раздваја пословодна од управљачке функције у предузећу и оно постаје самостално у односу на државне и квазидржавне органе.

5. Добит као мотив привређивања предузећа представља релативно нову категорију у нашем привредном систему која се изводи из осталих његових карактеристика. Циљ предузећа у тржишној привреди јесте остваривање и увећавање добити као разлике између укупних прихода и укупних расхода које предузеће остварује својим пословањем у одређеном временском периоду, најчешће за годину дана. Она, у новим условима постаје мерило успешности пословања предузећа, мерило оцене оправданости предузимања одређених пословних и развојних активности, критеријум оцене успешности пословодних органа и др. Целокупна активност предузећа усмерена је на остваривање и увећавање добити чијом расподелом се обезбеђује увећавање капитала којим предузеће располаже и увећање личних доходака ра-

дника који раде у предузећима са средствима у друштвеној својини изнад нивоа који обезбеђује просту репродукцију радне снаге. На тај начин власници капитала остварују свој економски интерес улагања, а и радници који раде у друштвеним предузећима, јер кроз добит (њену расподелу) стичу додатна средства у виду личних доходака која могу трансформисати у капитал предузећа. У новим условима добит предузећа требало би да постане основа за утврђивање пореских обавеза предузећа према држави и извор средстава за задовољавање општих потреба друштва.

6. Репродукција радне снаге врши се путем личних доходака који, у новим привредносистемским условима, чине трошак рада и у начелу су изједначени са трошковима репродукције осталих елемената производње.³⁾ Лични доходак као услов репродукције радне снаге треба схватити у ширем смислу, односно као бруто лични доходак. То значи да овај део личног дохотка обезбеђује материјалну егзистенцију радника и његове породице као и одговарајуће услове за подизање општег нивоа образовања, културе, здравствене и социјалне заштите радника и његове породице. То се постиже плаћањем одговарајућих доприноса из личних доходака чиме се обезбеђују средства за те намене која се користе по принципу солидарности. Висина личних доходака утврђује се на бази цене рада која се одређује колективним уговором између синдиката и власника капитала, односно њихових удружења. Ценом рада се морају обезбедити услови за репродукцију радне снаге у зависности од општег нивоа развоја производних снага, друштвене продуктивности рада и цена роба и услуга неопходних за репродукцију радне снаге. Појединачна висина личног дохотка зависи од цене рада и резултата рада које радник остварује у извршавању својих радних задатака. У друштвеним предузећима радник остварује и други део личног дохотка из остварене добити предузећа. Он представља средство предузетничке мотивације радника односно његовог економског интереса за остваривање и увећавање добити предузећа.

7. Развој тржишне привреде условљава другачији начин регулисања односа између привреде и друштвених делатности. Извршеним променама у привредном систему постепено се напушта принцип слободне размене рада у тим односима који је био карактеристичан за систем удруженог рада. У новом привредном систему финансирање друштвених делатности постаје део буџетске потрошње, односно држава преузима улогу њиховог финансирања преко за то специјализованих друштвених фондова. На тај начин она обезбеђује материјалне услове за њихово пословање и развој чиме ствара услове за

³⁾ Термин лични доходак још увек фигурира у привредносистемским решењима. По својој суштини он изражава односе у расподели и награђивању радника који су били својствени систему удруженог рада. С обзиром на већ извршене промене у привредном систему и нови положај радника у систему тржишне привреде, примереније би било увести термин зарада радника.

социјалну сигурност грађана у делу пружања услуга тих делатности. Саме друштвене делатности, у новим привредносистемским условима, трпе промене у циљу повећања нивоа њихове ефикасности и рационалности. Бројни делови друштвених делатности стављају се у позицију самофинансирања или делимичног самофинансирања. То значи да су у том делу оријентисане на тржишно пословање као и привредна предузећа. Остваривање многих права грађана у коришћењу услуга друштвених делатности везује се за разне облике њихове партиципације у трошковима тих услуга. Проширују се могућности улагања приватног капитала у развој друштвених делатности што је, такође, један од начина испољавања тржишне привреде у тим делатностима. Основни циљ свега тога јесте да се друштвене делатности учине друштвено и економски ефикаснијим и да њихово финансирање мање оптерећује привреду. Међутим, у многим елементима нови систем односа између привреде и друштвених делатности није операционализован што значи да треба очекивати даљу доградњу привредног система у овој области.

8. Самоуправљање и партиципација, у новим плуралистичким условима својине, добијају другачији садржај и форме. Самоуправљање се остварује у предузећима која раде средствима за производњу у друштвеној својини, уважавајући чињеницу да се она изражавају као друштвени капитал и да се репродукују и увећавају у условима конкуренције са другим облицима својине путем тржишног начина привређивања. Право самоуправљања произилази из рада и резултата остварених пословањем предузећа (остварене добити) и као такво одвојено је од пословодне функције. Предмет самоуправног одлучивања постаје нето добит остварена друштвеним капиталом, избор и давање поверења пословодном руководству, усвајање планова и стратешких одлука о развоју предузећа на предлог пословодног руководства и сл. За разлику од ранијих карактеристика самоуправног система предмет самоуправног одлучивања не могу бити пословне одлуке и текућа пословна политика предузећа. Партиципација, као друштвени утицај радника на пословање и развој предузећа, развија се у предузећима у приватној и мешовитим облицима својине.

9. Активна улога државе у регулацију токова друштвене репродукције представља нужност и у новој етапи развоја производних снага и производних односа. Постојање робног карактера производње и тржишта носи са собом низ друштвено-економских противуречности и опасност стварања монопола који могу да угрозе друштвену репродукцију и друштвене односе у њој. Држава својим мерама, пре свега, економском политиком регулише кључне макроекономске токове у привреди обезбеђујући развој производних снага и репродукцију друштвених односа. У том деловању она не дира у самосталност привредних субјеката, који своју привредну делатност објављују у оквиру и на начин регулисан привредним системом и у условима одређеним тржиштем и економском политиком. Мерама економске политике се не замењује тржишни механизам регулација односа у при-

вреди али се њима делује на спречавање или отклањање противуречности које то деловање изазива у привреди и друштву. Економска и развојна политика на тај начин постају инструменти свесног усмеравања развојних токова у привреди и друштву, али на сасвим нов начин у односу на досадашњу праксу у Југославији.⁴⁾

III

Изградњу новог привредног система, његову операционализацију, треба схватити као процес у коме се дефинишу нове институције и друга привредносистемска решења. Промене у привредном систему јесу један од најзначајнијих делова привредне реформе која се спроводи у Југославији. Опредељење те реформе за развој тржишне привреде, истовремено значи радикалан раскид са системом удруженог рада и договорне економије који је развијен у претходној фази, односно раскид са привредним системом који је из њега прозилазио. То значи да се ради о врло крупним привредносистемским променама којима се ствара сасвим ново друштвено окружење развоја привреде од кога се очекује да ће позитивно деловати на ефикасност њеног пословања и развоја. Зато су те промене у функцији превазилажења економске кризе која је условила дугогодишњу стагнацију у привредном развоју земље.

До сада започете промене у привредном систему односе се на: увођење плурализма својинских односа, чиме друштвена својина — као до сада владајући облик својине, губи монопол у систему; у организационој структури привреде уводи се предузеће као основни привредни субјект; као део определења за развој тржишне привреде уводи се тржиште капитала и тржиште рада, поред већ постојећег тржишта роба; променама у обрачуномском систему, практично се напушта систем дохотка и уводи добит као основни циљ пословања предузећа; извршена је дерегулација и либерализација система чиме су сви привредни субјекти постали независнији од државних или парадржавних органа, итд.

Међутим, да би концепт привредног система био до краја заокружен и разрађен, и као такав могао да даје конкретне ефекте у

⁴⁾ О улози државе у привреди у условима тржишне привреде, интересантне су имсли М. Мирковића, изречене још средином тридесетих година овога века: „Свака интервенција у привредним односима упућена је на изградњу привредног поретка. Мере привредне политике могу бити такве природе, да не дирају у основе постојећег привредног поретка (у својину, слободу рада, слободу уговарања, слободу потрошње, слободу промета и формирања цена), и тада можемо деценијама, а чак и вековима имати исти привредни систем и исти економско политички систем (...). Али интервенција у привредним односима може бити много дубља. (...) Да се не би у слободној игри привредних збивања створиле ситуације које доводе поједине привредне групе и делатности до изузетно економски повољног положаја, а истовремено одузимају другим делатностима или масама малих људи сваку могућност привредног успеха и успона, држава настоји да мерама своје привредне политике или веже јаке у њиховом кретању или помогне слабе у њиховој борби.“ Др Миљо Мирковић, „Увод у економску политику“, Геца Кон, Београд, 1935. стр. 10.

пословању и развоју привреде, неопходна је његова даља доградња и операционализација. У време када настаје овај текст, многи делови, па и основне карактеристике тога система, нису дефинисани. Ради се о питањима као што су: статус друштвене својине, тржиште рада и капитала, колективни уговори и зараде радника, порески систем, систем планирања, однос привреде и друштвених делатности, надлежности федерације и република у креирању привредног система и вођењу економске политике, систем расподеле, и др. Зато треба очекивати динамичне промене у привредном систему у правцу његове операционализације, односно реализације основних реформских опредељења. Несумњиво да ће на ток тих промена и њихову динамику, велики утицај имати политички односи у земљи — посебно односи у федерацији која, по природи ствари, креира те промене. Поред тога, реално је очекивати отпоре и неразумевање тих промена као и социјалне потресе који настају у прелазу из старог на нови привредни систем.

ELEMENTS DU NOUVEAU SYSTEME ECONOMIQUE DE LA YUGOSLAVIE

Le commencement de la réalisation de la réforme économique en Yougoslavie comprend entre autres la réalisation du nouveau système économique comme condition et contenu de cette réforme. Les nouvelles solutions dans le système économique désignent la rupture radicale avec ses caractéristiques dans la phase précédente, avec le système du travail associé. D'après ces éléments et ses caractéristiques il constitue les conditions pour le développement de l'économie du marché. La réalisation de ce système a commencé par les changements constitutionnels exécutés en 1988 et elle est continuée par la promulgation de nombreuses lois économiques et de système en 1989. Pourtant, jusqu'à présent le nouveau système économique n'est pas élaboré jusqu'au bout et complètement arrondi dans tous ses caractéristiques. C'est pourquoi nous parlons sur les éléments et non pas sur les caractéristiques du système économique.

Les changements effectués dans le système économique jusqu'à présent se rapportent à: l'introduction du pluralisme des rapports de propriété avec quoi la propriété sociale, comme forme de la propriété régnante jusqu'à présent perd le monopole dans le système; dans la structure d'organisation de l'économie on introduit l'entreprise comme sujet économique de base; comme partie de la détermination pour le développement de l'économie du marché on introduit le marché du capital et le marché du travail; par les changements dans le système de compte, on a partiellement quitté le système de revenu et on a introduit le profit comme but fondamental de la gestion de l'entreprise; on a fait dérèglement et la libération du système par quoi on a rendu les sujets économiques plus indépendants de l'Etat ou des organes paraétatiques, etc.

Sur tous les changements cités ci-dessus l'auteur écrit dans son supplément aussi. Pourtant il indique en même temps que bien d'éléments significatifs du nouveau système économiques ne sont pas définis jusqu'au bout. Il s'agit de la question du caractère de la propriété sociale, des contrats collectifs, du système de la planification, du système de compte et autres. C'est pourquoi il faut attendre que dans la période suivante on continue avec le complètement intensif du système économique dans le but d'arrondir ses caractéristiques en conformité avec les exigences de l'économie du marché

